

SIGNALEMENT

De criminologische kant van het ondernemen

Wim Huisman

Gudrun Vande Walle & Patrick Van Calster (red.) (2009) De criminologische kant van het ondernemen. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

De kredietcrisis heeft ook in de criminologie de aandacht hernieuwd voor risicovol en schadelijk gedrag in het bedrijfsleven (Dorn 2010; Braithwaite 2009; Huisman 2009). Hoewel de redacteuren Vande Walle en Van Calster niet refereren aan deze maatschappelijke actualiteit, kwam hun bundel *De criminologische kant van het ondernemen* wel op het hoogtepunt van de crisis uit. De redactie geeft zelf een wetenschapsinterne reden voor dit boek: terwijl nog niet zolang geleden bijna elke publicatie op dit terrein begon met de stelling dat organisatiecriminaliteit een onderbestudeerd fenomeen is, is er de afgelopen twee decennia al behoorlijk wat onderzoek gedaan naar criminaliteit in het bedrijfsleven. Met de bundel willen de redacteuren een beeld geven van het hedendaagse onderzoek naar organisatiecriminaliteit, dat in de Lage Landen wordt gedaan.

De bundel komt uit in de reeks 'Groene gras' dat een podium biedt voor comparatief criminologisch onderzoek, in het bijzonder vergelijkend werk tussen Nederland en België. Dat leidt meteen tot een eerste punt van kritiek op de hier besproken aflevering in de reeks. De redacteuren zijn niet goed geslaagd in die comparatieve opzet. Zij verantwoorden dat kort in het voorwoord: de ongelijke verdeling van criminologisch onderzoek op dit terrein tussen Nederland (meer) en België (minder) bracht de geplande parallelle structuur al snel uit evenwicht en auteurs bleken ook moeite te hebben met een keurslijf. Op zich begrijpelijk, maar het ware beter geweest de gemaakte keuzes in het inleidende hoofdstuk uitvoeriger te verantwoorden. Overigens valt het met die Belgische bijdragen behoorlijk mee: meer dan de helft van de bijdragen is van Belgische auteurs (exclusief die van de in Nederland werkende Van Calster).

Voor de lezer vormt de uiteindelijke samenstelling geen verlies. Het boek geeft een breed geschakeerd overzicht van de diverse thema's en invalshoeken waarnaar en van waaruit onderzoek wordt gedaan binnen wat de auteurs aanduiden als de 'organisatiecriminologie'. Vrijwel elke Nederlandstalige auteur die tot die subdiscipline kan worden gerekend, heeft meegewerkt aan de bundel.

Bij wijze van synthese presenteren de redacteuren in het inleidende hoofdstuk een aantal ontwikkelingen dat hun opviel toen zij de ingediende manuscripten lasen. Voor een deel zijn deze observaties herkenbaar. Bijvoorbeeld dat door de globalisering van internationale handelsstromen en multinationaal opererende

ondernemingen er ook meer aandacht komt voor de transnationale dimensies van organisatiecriminaliteit. En het feit dat redelijk wat facetten van criminaliteit in het bedrijfsleven zijn bestudeerd in de zijlijn van onderzoek naar georganiseerde misdaad. Voor een ander deel lijken de gesignaleerde ontwikkelingen samen te hangen met de voorkeuren van de redacteurs, omdat deze vooral zijn terug te vinden in de vijf hoofdstukken waarvan zij zelf (mede)auteur zijn. Het gaat dan vooral om de vermeende grote invloed van de 'groene' criminologie en daarmee samenhangend de keuze om de definitie van organisatiecriminaliteit niet te beperken tot bij wet strafbaar gesteld gedrag, maar de schadelijkheid als criterium voor criminalisering te nemen.

Het voert te ver om hier alle twintig hoofdstukken in detail te bespreken. Aan de hand van de indeling in vijf thematische delen zullen de hoofdlijnen gevolgd worden.

Milieucriminaliteit

Symbolisch begint de bundel met milieucriminaliteit, een thema dat zich ook in de voorhoede bevindt van onderzoek naar organisatiecriminaliteit en naar alternatieve strategieën voor de regulering van ondernemingen. Terwijl het eerste hoofdstuk (Van Calster e.a.) nog een tamelijk theoretische literatuurverkenning is rond de relatie tussen maatschappelijke verantwoordelijkheid van ondernemingen en overheidsregulering, wordt rond dezelfde thematiek in het tweede hoofdstuk (Vande Walle en Bisschop) voorzichtig een empirische basis gezocht met de bespreking van vijf diepte-interviews met 'doelbewust geselecteerde stakeholders op EU-niveau'.

Bekende gevallen van milieucriminaliteit betreffen vooral het illegaal dumpen of op andere wijze tegen de regels verwerken van afvalstoffen. Aan de hand van de beschikbare literatuur wordt in het derde hoofdstuk door Van Daele en Vander Beken een beschrijving gegeven van afvalcriminaliteit en de kwetsbaarheden van de afvalsector. In het vierde hoofdstuk illustreren De Rycke en Vande Walle in een casestudie van illegale houtkap in Liberia hoe globaliserende handel, aantasting van het milieu, illegale wapenhandel en het plegen van oorlogsmisdrijven met elkaar verweven kunnen zijn. In deze casus speelt de Nederlandse zakenman Kouwenhoven een belangrijke rol. Ook al doen de redacteurs de roemruchte Sutherland-Tappandiscussie (moeten criminologen zich beperken tot door de strafrechter gevonniste witteboordencriminaliteit?) in de inleiding af als achterhaald, dit hoofdstuk illustreert de actualiteit van dit debat. De auteurs gaan namelijk gemakkelijk uit van de feiten die het gerechtshof van Den Haag tot een totale vrijspraak in de zaak Kouwenhoven brachten en die voor een belangrijk deel op dezelfde, volgens het hof onbetrouwbare, bronnen zijn gebaseerd.

Financiële criminaliteit

Het tweede deel handelt over criminaliteit en toezicht op financiële markten. Strikt genomen beslaan de hoofdstukken een breder terrein dan de financiële sector. Nelen bespreekt de kwetsbaarheden van het commerciële vastgoed en Van de Bunt en Van Wingerde analyseren het fenomeen identiteitsfraude (het aannemen van een valse hoedanigheid om misdrijven te plegen) en het gebruik van buitenlandse rechtspersonen daarbij. Beide onderwerpen vertonen sterke raakvlakken met georganiseerde misdaad. Dat raakvlak is er ook in het stuk van Verhage over *compliance officers* bij Belgische banken, die weliswaar een brede waaier aan toezichthoudende taken hebben, maar waarvan de bespreking zich toespitst op de strijd tegen het witwassen. Pheijffer bespreekt de rol van accountants bij grote boekhoudschandalen als die bij Worldcom, Enron en Xerox en de lessen die te trekken zijn uit de diverse rapporten over de risico's van het accountantsberoep die de afgelopen decennia zijn verschenen. Het is schokkend om te lezen hoe vanaf de jaren zeventig na schandalen telkens dezelfde waarschuwingen zijn afgegeven, zonder dat daarmee iets is gedaan en waardoor soortgelijke schandalen zich blijven herhalen.

Rechtshandhaving en integriteitsbeleid

De bespreking van het derde deel (publieke reacties) en het vijfde deel (integriteit van en in organisaties) wordt hier samengenomen, omdat ze veel overlap vertonen. Rode draden door veel stukken zijn de paradoxale wisselwerkingen en tegenstellingen tussen zelfregulering en overheidsregulering, tussen privaat en publiek toezicht, tussen repressie en preventie en tussen bestuursrecht en strafrecht. Deze vinden we terug op de handhavingsdomeinen van de financieel-economische delicten (Ponsaers), de voedselveiligheid (Lierman), het milieurecht (Balcaen) en zelfs de mensenrechten in het internationale recht (Huisman). De bijdragen van Devis en Maesschalk en van Huberts e.a. over integriteitsbeleid laten duidelijk zien dat de dilemma's van de publieke regulering (strakke normen of algemene principes formuleren, naleving stimuleren of overtreding bestraffen) evenzeer gelden voor de private of organisatie-interne regulering. Het zijn deze raakvlakken en vermengingen die Hoogenboom ten slotte doen stilstaan bij het gevaar van *regulatory capture*: dat publiek toezicht wordt 'ingepakt' door private belangen.

Bedrijfsinterne criminaliteit en aanpak

Het vierde deel verbreedt het perspectief tot het slachtofferschap van ondernemingen. Cools bespreekt slachtofferschap door criminaliteit van eigen werknemers en De Bie besteedt ook aandacht aan slachtofferschap door fraude door andere ondernemingen (horizontale fraude). Inmiddels is er een hele private industrie gegroeid voor de aanpak van criminaliteit waar ondernemingen slachtoffer van worden. Van Calster bespreekt op basis van interviews met private

onderzoeksbureaus en hun opdrachtgevers hoe dergelijke fraudeonderzoeken worden uitgevoerd en wat er met de uitkomsten wordt gedaan en hoe deze worden beleefd.

Tot slot

Voor de niet-ingevoerde lezer biedt deze bundel een breed overzicht van de stand van kennis. Dat was de bedoeling van de redacteurs en daarin zijn zij geslaagd. Voor de ingevoerde lezer bevat de bundel niet veel nieuws. Voor een deel worden oude onderzoeksresultaten nog eens samengevat, voor een deel worden voor de auteurs nieuwe thema's verkend aan de hand van bestaande literatuur. Soms op basis van het werk van studenten. De bundel bevat dus rijp en groen. Toch bevat de bundel ook enkele primeurs van in de Nederlandstalige criminologie nog niet eerder of heel lang niet besproken onderwerpen, zoals die over voedselveiligheid en de betrokkenheid van ondernemingen bij ernstige mensenrechtenschendingen in ontwikkelingslanden. Wat opvalt, is het gebrek aan resultaten van empirisch onderzoek, waardoor veel stukken niet verder komen dan de inmiddels bekende schandalen rond Enron, Ahold, Brent Spar en Trafigura. Daar ligt dan meteen een belangrijke uitdaging voor de criminologie, een oproep die de redacteurs ons terecht ook meegeven.

Literatuur

- Braithwaite, J. (2009) Restorative Justice for Banks Through Negative Licensing. *British Journal of Criminology*, 49, 439-450
- Dorn, N. (2010) The Governance of Securities. Ponzi Finance, Regulatory Convergence, Credit Crunch. *British Journal of Criminology*, 50, 23-45.
- Huisman, W. (2009) Kredietcrisis en organisatiecriminaliteit: vier mogelijke relaties. *Justitiële verkenningen*, 6, 26-42.